

4

5

Obr. 4. Praha 1, dům U Voříkovských č. 219/5, budoucí badatelna knihovny NPÚ v jižním křídle domu. Foto: Josef Slavíček, 2017.

Obr. 5. O den otevřených dveří byl enormní zájem. Fronta 28. července před hlavním vstupem do domu U Voříkovských. Foto: Jana Tichá, 2017.

py. Nástavba se dochovala pod novějšími vrstvami a při obnově byla odhalena a zdokumentována.

Druhým „zlatým věkem“ domu se stalo 18. století, kdy byl prestižním sídlem významného pražského rodu Voříkovských. Při barokní přestavbě domu vznikly v patře východního a severního křídla luxusní obytné a reprezentativní místnosti s malovanými trámovými stropy. Nedlouho poté přibýly omítané stropy s malbami a štukovou výzdobou či nástěnné malby s oblíbenými barokními a rokokovými motivy. Upraveny byly také krovy, které doplnil jeřáb s výsuvným ramenem a kladkou pro lano s hákem, to vše kvůli skladování zboží a obilí pro výrobu piva. V této době totiž vrcholila i produkce zdejšího pivovaru – v první polovině 18. století se v něm vařilo více než 110 000 litrů hořkého a kolem 40 000 litrů světlého piva ročně.

19. století přineslo domu U Voříkovských proměnu průčelí do Liliové ulice v historizujícím stylu i postupný zánik pivovarnického provozu. Jižní křídlo bylo postupně upravováno na nájemní byty, obchody a sklady. Po vzniku Československé republiky přeměnil nový majitel většinu původně obytných místností na kanceláře, v přízemí pak zřídil drobné řemeslnické provozovny. Po roce 1948 přešel dům pod správu státu. V suterénu a přízemí vznikly úložné prostory Státní knihovny a v horních podlažích byty pro zaměstnance. O cenný historický dům nikdo řádně nepečoval a památku poškozovaly také utilitární úpravy.

Den otevřených dveří domu U Voříkovských

Národní památkový ústav převzal péči o dům v roce 2005 a po přípravě projektu zahájil na jaře 2015 komplexní obnovu a adaptaci památky, na niž získal od Ministerstva kultury ČR příspěvek 148 milionů Kč. Samotné obnově předcházela řada průzkumů, jejichž výsledky se promítly do obnovy a budoucího využití domu; byly zachovány památkové a estetické hodnoty i specifické rysy stavby, kulturní památky. V interiéru se tak „dům od domu“ mění výšky podlah i jejich materiály, liší se dveřní křídla zavěšená v nejrůznějších kamenných ostěních či ozdobných dřevěných zárubních, různé jsou klenby či provedení stropů. S respektem k různým vrstvám této pestré skladby byly v některých místnostech odhaleny a restaurovány některé z nalezených architektonických či uměleckých prvků; jiné byly po průzkumu a dokumentaci opět zakryty.

Obnova domu byla dokončena v červnu 2017 a před vybavením interiéru nábytkem a přestěhováním pracovníků se otevřela možnost zpřístupnit prostory domu a seznámit odbornou i laickou veřejnost se zajímavou historií domu a jeho vývojem; v pátek 28. července se konal den otevřených dveří s komentovanými prohlídkami, během nichž dům navštívila zhruba tisícovka lidí – dalších několik stovek zájemců o prohlídku muselo být s ohledem na kapacitu domu odmítnuto. V průběhu podzimu 2017 však budou dveře domu U Voříkovských otevřeny při několika dalších příležitostech. Po zprovoznění domu jako pracoviště bude veřejnost srdečně zvána do přednáškových a edukačních prostor v přízemí východního křídla při Liliové ulici a do badatelny ústřední knihovny Národního památkového ústavu v jižním křídle. Poznatkům o vývoji domu a jeho obnově pak bude věnována samostatná publikace.

Příspěvek vznikl z využitím podkladů Jana Beránka, Jana Sommera a dalších, kterým autorka děkuje za ochotu a spolupráci.

Jana TICHÁ

7. výjezdní zasedání archeologů NPÚ

Již tradiční, 7. výjezdní zasedání archeologů proběhlo v termínu od 28. 4. do 29. 4. 2016. Tentokrát se konalo v nově opraveném hospitalu v Kuksu. Celé jednání zahájil Mgr. Martin Tomášek, Ph.D., který přivítal všechny zúčastněné a následně je seznámil se základními body programu. Setkání se bohužel nezúčastnila tak jako v minulých letech generální ředitelka NPÚ Ing. arch. Naděžda Goryczková.

Prvním řešeným tématem byl *Program vědy a výzkumu ve vztahu k oboru archeologie* (dále VaV). PhDr. Jaroslav Podliska, Ph.D., představil vývoj VaV v roce 2015, kdy se do projektu zapojilo 50 osob z 9 pracovišť. Diskutovalo se o vzrůstajícím zájmu o projekt, nárůstu zapojení interních i externích pracovníků a z toho vyplývající větší finanční podpoře projektů DKRVO. Pro rok 2016 tvoří řešitelský cíl 58 osob z Národního památkového ústavu a 38 externistů. Dále se projednávala koncepce a cíle DKRVO. Martin Tomášek vyzval k tvorbě obecných metodik (např. archeologický etický kodex či pravidla a požadavky na terénní výzkum).

Dalším bodem jednání byl *Program podpory archeologických výzkumů v NPÚ a Program podpory záchranných archeologických výzkumů*. Mgr. Pavla Popelářová shrnula čerpání finančních prostředků na realizaci archeologických výzkumů za rok 2015, kdy bylo možné využívat prostředky ze dvou dotačních programů. Zástupci jednotlivých regionálních pracovišť se vyjadřovali k výzkumům, u kterých čerpali finance z podpor. Poté Pavla Popelářová zmínila, že lze od roku 2016 nově čerpat finanční prostředky pro akce na objektech ve správě NPÚ. Další novinkou byla možnost využít finance kromě služeb pro NPÚ i na materiál a cestovné.

Posledním čtvrtletním tématem k diskusi byla realizace *Státního archeologického seznamu* (dále SAS). Prom. mat. Jelena Ambrožová stručně shrnula přehled dosažených výsledků a současných problémů se SASem. Aplikace má dvě propojené části – databázovou a grafickou. Editace stávajících a vytváření nových polygonů území s archeologickými nálezy (dále UAN) v mapovém okně je připravená k testování, přičemž jsou v databázové části zatím funkční jen některé záložky. Stále se řeší integrace Památkového katalogu. Výsledkem toho by mělo být automatické plnění záložky karty SAS Ochrana. Z výše uvedených důvodů také v záložce Komponenty zatím není možné vytvořit vazbu na definiční a přírůstkové body, potažmo na prvky Památkového katalogu a GIS NPÚ.

V řešení také zůstává provázání jednotlivých UAN s dokumentací v MIS, především na nedávno migrované fotografie či plánky z databáze Obrazové dokumentace archeologických nálezů (ODAN) do MIS. Současně dodavatel řeší aplikaci umožňující vkládání nových

záznamů do MIS přímo ze SAS. V nejbližší době se mohou všichni archeologové NPÚ seznámit s novou aplikací SAS v testovacím prostředí.

Mgr. Ján Čáni pak prezentoval *funkčnost mapové aplikace a způsob editace prostorových záznamů UAN*. Informoval, že je v současnosti mapová aplikace dostupná on-line už i mimo intranet generálního ředitelství. Všichni, kdo mají zájem o zlepšení chodu SAS, budou moci systém testovat po přihlášení do portálu NPÚ. V dohledné době připraví Oddělení archeologie na GnŘ průvodní informace k testování aplikace a bude je rozesílat všem zájemcům. Dále Čáni informoval, že v současnosti není umožněno prostorově vymezovat podrobnější prvky (komponenty) jako kategorie UAN. Pro tyto potřeby bude provizorně připravena možnost využívání databáze přírůstkových a definičních bodů, které se budou moci ke komponentám připojit a tak je alespoň bodově prostorově uchytit.

Oba přednášející apelovali především na regionální správce SAS, aby se aktivněji zapojili do testování betaverze. Nový SAS bude po dokončení otevřen široké veřejnosti, která se bude moci sama zapojit do editace UAN. SAS se také stane veřejným informačním zdrojem, z čehož vyplývají určité závazky, na které je třeba se již připravovat. Martin Tomášek doplnil, že s příchodem nového památkového zákona bude nutné vytvořit či upravit kategorii v SAS pro negativní/zničené území bez archeologických nálezů.

Ke konci tohoto bloku vystoupil Martin Tomášek s příspěvkem o *Koncepci Národního památkového ústavu v období let 2016–2020*. Nastínil problematiku archeologie v památkové péči a koncepcie minulých let. Zajímavá byla myšlenka, zdali by neměla být koncepce pojímána jako propojení archeologie a památkové péče, kde by byla archeologie integrální součástí celého procesu poznání („od archeologie až po střechu“). Tento návrh byl však zamítnut a nahradil jej interdisciplinární přístup zaměřený na památkové objekty.

Po hlavním jednání následoval tematický přednáškový blok o recentní archeologii a její podobě v praxi. Úvodní slovo si vzal opět na starost Martin Tomášek, který zdůraznil, že téma recentní archeologie je světovým trendem a že postupně proniká i do České republiky. Tento obor přitahuje mnoho zájemců jak z řad archeologů, tak i amatérů a tím zvyšuje popularitu archeologie jako takové. Poté hovořil Jaroslav Podliska o postupném etablování tohoto oboru archeologie do sektoru památkové péče, tzv. „záchranné archeologie“, a do prostředí univerzit (především Katedra archeologie na Západočeské univerzitě v Plzni a Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy).

Následně začala jednotlivá pracoviště představovat své recentně archeologické výzkumy. Čtvrtětní odpovědní blok patřil výzkumům pražského pracoviště. První přednášky s názvem *Exhumace hrobu P. J. Toufara*

1

v Praze (*příběh obětí politického režimu*) se ujal Mgr. Jan Havrda. Do tohoto projektu se zapojilo také Národní muzeum a Ústav soudního lékařství v Brně. Po exhumaci byly ostatky podrobeny porovnání analýzy DNA s žijícím příbuzným pátera, přičemž se zjistilo, že se na 99,9995 % shodují. Poté byly tyto ostatky převezeny do kostela Nanebevzetí Panny Marie v Čihošti, kde páter před umučením komunisty působil.

Recentní archeologie se dotýká současnosti a nedávné minulosti natolik, že v široké veřejnosti často vzbuzuje silné emoce. Je tomu v mnoha případech proto, že stále žijí pamětníci zkoumaných událostí. Při tomto výzkumu se například rozpoutala diskuse ohledně samotné exhumace. Sdružení bývalých politických vězňů se ohradilo, že výzkum znehodnotí další ostatky, které se ve společném masovém hrobě nacházejí. Výzkumu se naopak zastalo jiné sdružení, a to Konfederace politických vězňů České republiky. Nakonec se obě sdružení dohodla a společně vyzvala ke zkoumání všech hrobů s těly obětí totalitních režimů.

Při diskusi Martin Tomášek apeloval na dobrou právní přípravu projektů zabývajících se odkryvem hrobů z období recentní archeologie.

Další zajímavou přednáškou byla *Archeologie obětí válečných a politických režimů, pohled na téma ze sousedního Polska* s promítáním dokumentu o výzkumu na varšavském hřbitově. Mgr. Tomasz Cymbalak zprvu referoval o rozvinutější legislativní základně a o příkladech obdobných výzkumů v Polsku. Zatímco v České republice se stále ještě zabýváme otázkou, co archeologie může moderním dějinám odhalit, v Polsku se jedná o plně etablovaný interdisciplinární přístup s podporou veřejnosti. V mnoha případech je totiž archeologie jediným vědním oborem, který dokáže odhalit či potvrdit reálný obraz dějin. Písemné, ikonografické a jiné prameny byly v případě období „nesvobody“ často falšovány, aby dotyční jedinci, vesnice atd. byli vymazáni z paměti.

Obr. 1. Hromadná fotografie ze setkání. Foto: Jan Pařez, 2016.

V pátek kolem deváté hodiny začala druhá část přednáškového bloku. Jako první řečník vystoupil Mgr. Filip Prekop, který hovořil o výzkumu zaniklého města Lauterbach/Čistá v Karlovarském kraji. Tento kraj byl v přepočtu obyvatel na plochu nejvysídlenějším krajem po roce 1945. Město Lauterbach již dnes neexistuje, protože jej zničilo socialistické vojsko, když byla obec začleněna po roce 1949 do vojenského výcvikového území. Nejde však o běžnou destrukci (cvičná střelba na cíl), která potkala mnoho vysídlených vesnic v pohraničí. Během destrukce byl natočen vojenský instruktážní film „Boj o osadu“, jehož součástí bylo cvičné bombardování a demolice domů projíždějícím tankem. To poskytuje neobvyklý pramen ke zkoumání transformačních procesů. Filip Prekop prezentoval dostupné kartografické prameny, ortofotosnímky současné i historické a vizualizace dat z leteckého laserového skenování. V terénní situaci lokality identifikoval relikty, které následně vynesl do zdigitalizovaných podkladů. Nejčastěji šlo o pozůstalé sklepy, konstrukce domů a zdi.

Dále následovala přednáška Mgr. Ondřeje Maliny nazvaná *Archeologie pracovních táborů na Karlovarsku*. Po 2. světové válce existoval tlak na zvýšení těžby uranu a komunistický režim začal s budováním přísně utajovaných táborů. K nim se však nedochovalo příliš mnoho dokumentů, a tak je recentní archeologie jedním z mála oborů, které mohou přinést informace o těchto objektech. Zachované dokumenty lze rozdělit na objektivní (mapy a historické letecké snímky) a subjektivní (založené na vzpomínkách pamětníků). Zajímavé bylo srovnání modelu vytvořeného na základě vzpomínek a leteckých snímků, kdy se model lišil pouze proporčně. Na zdigitalizovaných historických

2

3

snímcích Ondřej Malina označil tábory, doly a opločené koridory. Výsledek komparoval se současnou ortofotomapou, přičemž sledoval transformace jednotlivých objektů. Výzkum objevil několik objektů a dvojité ploty, které nebyly historiky v daných místech předpokládány. Taktéž zachytil zahrádky mezi budovami. Při nedestruktivním průzkumu byly zdokumentovány zaniklé cesty, základy budov a antropogenní tvary reliéfu s reliktu oplocení.

Mgr. Jiří Havlice přednesl referát na téma *Archeologie leteckých soubojů v jižních Čechách*. Nejdříve hovořil o letecké bitvě na Jindřichohradecku, která proběhla 24. srpna 1944. Během ní byly sestřeleny 4 americké stroje a 11 německých stíhacích letounů. Na místě dopadu německého letounu Focke-Wulf byla těžkou mechanizací učiněna sondáž. Kromě poškozeného čtyřválcového motoru BMW, listu vrtule, leteckého kulometu a kanónu, fragmentu pneumatiky a jiných trosek byla nalezena i dobře dochovaná pilotova mapa. Všechny nálezy byly zakonzervovány a uloženy v Jindřichohradeckém muzeu, kde vznikla výstava, která byla následně zařazena i do stálé expozice. Další představený projekt se týkal nálezů dvojhrabu německých vojáků. Bohužel byl objeven amatérským hledačem, který při nálezů kostí zavolal policii. Archeologický výzkum se však týkal pouze druhého hrobu, protože první byl vyzdvižen policií. Podle známek se zjistilo, že šlo o příslušníka SS. Poslední prezentovaný výzkum se odehrál v Nových Hradech. Na dně 35 m hluboké hradní studny byla nalezena výzbroj a výstroj německých vojáků, kteří ke konci války odešli do amerického zajetí. Kromě nožů, pušky, ostré munice a bubínkového revolveru byl na dně studny také odznak gestapa. Bohužel nebylo možné dohledat podle čísla odznaku jméno vlastníka, protože archiv Jihočeského gestapa byly skartovány.

Jednou z dalších zajímavých přednášek byla *Archeologie válečných konfliktů na základě zkušeností z moravskoslezského kraje* od Mgr. Michala Zezuly

a kolektivu. Zprvu představili Slezské zemské muzeum a zdůraznili, že stále není vytvořený žádný odborný tým na výzkum pozůstatků 2. světové války. Ve Slezsku probíhaly těžké boje při Ostravsko-opavské operaci, po kterých zbylo mnoho archeologických dokladů, ať už jde o řadu pevnostních staveb, válečné hroby a kosterní ostatky nebo o munici. S tím je samozřejmě úzce spojená problematika nelegálního detektoringu, který je v této oblasti hojně rozšířený. Dále autoři informovali o snaze památkově chránit tyto pozůstatky – byla svolána schůze zainteresovaných stran, kde se tato myšlenka ochrany nesetkala s pochopením. Honorární konzul Ruské federace se vyjádřil, že jeho země si nepřeje, aby se tyto pozůstatky staly předmětem jakékoli ochrany, a požaduje, aby bylo zcela na jejím uvážení, jak se s nimi bude nakládat a kdo je bude vykopávat. Během přednášky Mgr. Zezuly byly také představeny různé příklady lokalit, se kterými se v rámci této problematiky je možné setkat – od jámy s 25 kusy různé munice v místě dětského hřiště přes nález kosterních pozůstatků německého vojáka a vykrádačích šachty od detektorářů po neodborné vykopání trosek ruského vojenského letadla u Kobeřic.

Následující příspěvek byl věnován *Asociaci recentní archeologie, z. s. (ARA)*. Jde o spolek založený v roce 2011 s cílem sdružovat odborníky a zájemce o problematiku výzkumu, poznání a ochrany památek z období 18.–21. století. Toto sdružení provozuje webový portál (www.18-21century.com), na kterém prezentuje pozvánky, recenze, články a aktuality tematicky zaměřené na recentní archeologii. Na stránkách lze také najít databázi odkazů a kalendář akcí. Kromě spravování internetových stránek se sdružení věnuje popularizaci recentní archeologie, například exkurzemi po zaniklých vesnicích nebo po technických, vojenských a dalších objektech. Rovněž provádí výzkum a dokumentaci archeologických objektů. V těchto dnech dokončuje projekt dokumentace protiletecké obrany Plzně.

Obr. 2. PhDr. Jaroslav Podliska, Ph.D. Foto: Jan Pařez, 2016.

Obr. 3. Pohled do symposia bývalé špitální jídelny. Foto: Jan Pařez, 2016.

Na závěr je rozhodně nutné zmínit i příspěvek Mgr. Petra Sokola, který byl nazván *Příměstská rekreační krajina na příkladu zaniklé železniční zastávky a výletní restaurace Zábělá u Plzně*. Od ostatních se lišil především tématem. Na rozdíl od vojenského prostředí, které je tak populární zejména kvůli zájmu amatérů, se zabývá „každodenním životem“. Zkoumaný zájezdní hostinec v Zábělě byl ve své době (přelom 19. a 20. století) nejnavštěvovanějším výletním místem v okolí Plzně. Běžně jej navštívilo 1500–2000 lidí za víkend. Během výzkumu byly využity dostupné archiválie (fotografie, plány), vizualizace LLS a nedestruktivní průzkum terénu. Byly zachyceny reliktu jednotlivých částí hostince, železniční stanice a strážního domku, který měl však oproti plánům opačnou dispozici.

I když byla témata přednášek různorodá, měla všechna společného jmenovatele: interdisciplinaritu (od využití orální historie po kartografické, fotografické a písemné prameny), která umožňuje vytvořit si pestřejší obrázek o konkrétních událostech a lidských osudech.

Po tomto tematickém bloku následovalo jednání o návrhu Asociace muzeí a galerií k novému památkovému zákonu a na závěr celého zasedání se všichni mohli zúčastnit poutavé prohlídky hospitalu.

Jan PAŘEZ